

Bakgrunnsmateriale til *Tro, håp og kjærlighet* av Ödön von Horváth

Trøndelag Teater, Studioscenen

Regi: Jonas Corell Petersen

Premiere 8. april 2011

”Uten tro, håp og kjærlighet ville det ikke være mulig å leve”

Tro, håp og kjærlighet ble skrevet i 1932 av Ungarsk-Østeriske Ödön von Horváth. I likhet med flere av Horváths andre stykker handler også dette om hvordan enkeltindividet sloss mot massene i denne sorte komedien som har undertittelen; en liten dødsdans.

Det var regissør Jonas Corell Petersens forslag å sette opp *Tro, håp og kjærlighet*. Trøndelag Teater ga nemlig Petersen frie tøyler til å velge hva han ville regissere denne våren. Og valget hans på det klassiske, samtidig svært aktuelle dramaet var noe var noe som falt i smak både hos teatersjef og skuespillere.

Stykkets tema og handling kan lett ses i sammenheng med verdenspolitikken historiske og nåtidige omveltninger, samtidig som det handler om en enkeltskjebne, ett menneske i strømmen og, som sitatet over sier noe om: At uten det menneskelige i verden, blir livet meningsløst.

Handlingsreferat

Tro, håp og kjærlighet handler om unge Elisabeth, hun er i pengene og prøver å ”forhånds selge” sitt eget lik til det anatomiske institutt. Det er nedgangstider og Elisabeth er desperat. Elisabeth må som alle arbeide for å tjene penger, men absurd nok trenger hun først penger for kunne å arbeide. For pengene vil hun kjøpe et handelsbevis. Liket sitt får hun ikke solgt, men hun møter derimot en preparant. Når han hører at Elisabeths far jobber som inspektør, går han med på å låne henne pengene. Elisabeths integritet blir målt ut ifra hvem hennes familie er. Preparanten har misforstått og fått for seg at Elisabeths far var tollinspektør, men faren er ”bare en simpel forsikringsinspektør”. Det viser seg at Elisabeth lånte pengene for å betale en bot hun har fått for å jobbe uten handelsbevis. Preparanten mister all respekt for Elisabeth og beskylder henne for bedrageri. På grunn av den tidligere boten får hun 14 dagers fengsel. Og det som skulle få Elisabeth ut av uføre, har altså fått enda større konsekvenser. Det er som om verken menneskene eller myndighetene lytter til Elisabeths argumenter.

Senere møter Elisabeth Alfons, en politibetjent med høye ambisjoner. Elisabeth får råd om at giftemål vil være den raskeste veien ut av sitt økonomiske og sosiale uføre. De blir raskt et par, men Elisabeth forteller ham ikke om sine møter med loven. Når politiet en dag banker på døren rakner hele forholdet: Alfons får vite om boten og fengselsdommen og bryter tvert med henne. Han velger karrieren foran kjærligheten. En tid senere finner en tilfeldig forbipasserende Elisabeth i elva. Hun har prøv å ta sitt eget liv. Han bærer henne inn på politistasjonen hvor Alfons og preparanten holder til. Elisabeth føler seg igjen overmannet av autoriteter, og prøver å komme seg vekk, men er for svak. Alfons nekter å hjelpe henne, hun dør stille, mens de andre går av sted for å marsjere i en parade.

Tema og konflikt

I *Tro, håp og kjærlighet* møter vi et individ som kjemper mot samfunnets rigide byråkrati og sosiale mekanikker. Elisabeth er ingen revolusjonær, tvert om prøver hun så godt hun kan og tilpasse seg det samfunnet krever av henne, hun prøver å få seg et handelsbevis og hun prøver å bli gift. Men uansett hva hun prøver på, blir feiltagelsene hennes ugjenkallelige og følger hennes resten av livet. Handlingene hennes blir ringer i vannet, hvor det som virker som en bagatell til sist ødelegger livet hennes. Menneskene hun møter på sin vei har alle sin egen agenda, uten mot til å opponere mot autoriteter. De prioriterer alle sine plikter mot det systemet de representerer, og klarer ikke tre ut av sine roller for en enkeltsak. Det kan synes som om ansvarsfraskrivelsen og autoritetsfrykten gjør at personene helt mister evnen til å høre på rasjonell argumentasjon.

Selv om samfunnet som det er beskrevet i *Tro, håp og kjærlighet* heller mot det absurde, er det likefullt et bilde på vårt eget. Vi har også regler for hvordan man oppfører seg, hvilke krav som skal oppfylles før man får det man trenger. Kommer man utenifra, eller faller man utenfor, kan det være vanskelig å forstå hvordan reglene fungerer eller hvorfor det i det hele tatt må være sånn. Elisabeth blir offer for regelrytteri, autoritetsfrykt og ansvarsfraskrivelse. Alle som har prøvd å flytte til et nytt land, bytte om på studiene sine eller har kommet inn i klem under NAV-reformen kjenner seg nok igjen i følelsen av å bli oversett som individ av systemets totalitet. Det kunne jo vært så enkelt.

Trekkes parallellen videre, er det klart at i et samfunn hvor ingen tør å si ifra og ingen klarer å kjempe mot systemene, legges en grobunn for makteliter eller diktatur. I et samfunn hvor stramt flettede maktkonstruksjoner styrer ved hjelp av frykt, vil individuelle og menneskelige verdier som kjærlighet og omtanke nedprioriteres. Europas blodige historie er et eksempel på hvordan strømmen er vanskelig å svømme i mot. Selv for en levende fisk. De

seneste måneders revolusjon i Nord-Afrika er et annet eksempel på hvordan kampen for rettferdighet og menneskelighet ikke er en selvfølge, men må kjempes for om og om igjen.

Ödon von Horváth

Ödön von Horváth (1901-1938) regnes som en av de viktigste tyskspråklige forfatterne og dramatikerne i det tyvende århundre. Han ble født i Ungarn, men flyttet som barn til Tyskland hvor han bodde før han emigrerte til Paris på trettitallet. I sitt korte liv rakk han å skrive både bøker og flere dramaer hvor sosialpolitiske temaer går igjen.

Tematisk griper Horváth ofte fatt i ondskapen og umenneskeligheten bak den borgerlige fasaden. Hans fokus er ofte på enkeltskjebner som er blottet for fremtidsutsikter i et kaldt samfunn og flere ganger bruker han fattige eller kvinner som eksempler på hvordan individet står utenfor samfunnet. Hos Horváth er kvinnene fremmedgjorte fra det patriarkalske tenkemønsteret og styresettet de er underlag. Valgmulighetene deres er få og kampen for å tilpasse seg samfunnet er vanskelig. Dette er en tematikk man tydelig kan få øye på i *Tro, håp og kjærlighet*. Selv om dette kan høres traurig ut, bruker Horváths ofte svart humor og ironi som virkemiddel i sin samfunns- og moralkritikk.

Horváth advarte sterkt mot fascismen og den gryende nazismen i Europa. I 1937 emigrerte han til Paris hvor han bodde sammen med flere andre forfattere i eksil. Men det var ikke det politiske uværet som skulle felle Horváth. Året etter døde han da lynet slo ned i et tre ved Champs-Élysées og en stor gren falt over ham. Legenden sier at Horváth hele sitt liv hadde vært sykkelig redd for lyn og torden.

***Tro, håp og kjærlighet* på Trøndelag Teater 2010**

I konseptets vold

Til å lage en *Tro, håp og kjærlighet* i dag har vi hentet inn et ungt trekløver som jobber improvisatorisk og tydelig visuelt for å lage et teatralt univers for Elisabeth og hennes medkarakterer. Vi har gitt regissør Jonas Corel Petersen, scenograf Nia Damerell og komponist/lyddesigner Gaute Tønder frie tøyler til å gjøre hva de vil med Horváths tekst. Hvorfor, kan man spørre seg. Dette valget handler om at vi på Trøndelag Teater ønsker et sterkere fokus på teateret som en tredimensjonal kunstform, heller enn som iscenesatt tekst. Dette fokuset er vi selvsagt ikke de første til å etterlyse. Regissørens rolle har i teaterhistorisk sammenheng blitt mer og mer fremtredende de siste 100 til 150 årene. Gjennom Wagners tanke om *Gesamtkunstwerk*, instruktører som Max Reinhard, Edward Gordon Craig,

Wieland Wagner, Erwin Piscator, Peter Brook og Bertholdt Brecht har regissøren markert seg som teateroppsetningens kunstneriske leder.

På syttitallet oppstod termen *regiteater*, nærmest som et adjektiv hos anmeldere og en sjanger hos teaterteoretikere. Begrepet ble og blir enda brukt om forestillinger hvor regissørens signatur synes tydeligere i den endelige forestillingen enn teaterteksten og dramatikerens.

Tydelig påvirket av performance-kunstens fremvekst har regiteatret ytterligere forfektet teatrets frihet fra teksten. De siste 20 årene er det derfor regissørene og de sterke sceniske konseptene som ofte har blitt omtalt. Regissører som Franz Castorf, Falk Richter og Peter Sellars har spesialisert seg på å sprengte klassiske tekster gjennom å utstille motsetninger i teksten og dekonstruere den, forestillingen og teateret i seg selv.

Selv om hver regissør har sin egne metode og stil, kan man se likhetstrekk i det man bruker teksten som et objekt: Teksten blir én komponent på lik linje med for eksempel lyssettingen. Tendensene fra Europa har selvsagt også nådd Norge, og her er det spesielt Eirik Stubøs periode som teatersjef på Nationalteatret som har vært med til å endre nordmenns oppfatning av det teatrale tyngdepunktet i en oppsetning. Med regissører som Sebastian Hartmann, Calixto Bieito og Laurent Chétouane, har skuespillere og publikum fått servert ”ugjenkjennelige” versjoner av kjente klassikere. Dermed oppstår disse forestillingene som selvstendige kunstverk og ikke som en illustrasjoner til en tekst.

Det gjenstår selvsagt å se hvor Jonas Corell Petersen plasserer seg i denne dramateoretiske sammenhengen. Men én ting er sikkert, det vil ikke være det samme å lese *Tro, håp og kjærlighet* som å se det på Studioscenen.

Kunstnerisk team

Regissør Jonas Corell Petersen er opprinnelig fra København hvor han har studert teatervitenskap, kunsthistorie og filosofi ved Københavns universitet. I 2005 kom han inn på den prestisjetunge regiutdannelsen ved Kunsthøgskolen i Oslo som han ferdiggjorde i 2010. Avslutningsarbeidet hans *Unger Werthers lidinger* ved det norske teateret ble en stor publikumssuksess. Forestillingen ble også heftig diskutert på nettsteder som underskog.no og scenekunst.no. Den delte kritikkene stykket fikk, skapte et massivt engasjement rundt kvalitetsbegrep og kvalitet scenekunstanmeldelser. Forestillingen vant dessuten Fast Forward-festivalen i Braunschweig i Tyskland i februar. En festival for unge regissører fra hele Europa.

Scenograf Nia Damerell er utdannet scenograf fra Akademi for scenekunst i Fredrikstad og har tidligere arbeidet med Petersen blant annet med *Unge Werthers Lidingar* og *Baby* ved skuespillerskolen i Odense. Hun har også gjort scenografiarbeid ved Kunsthøgskolen i Oslo og Drammen Teater.

Komponist Gaute Tønder er utdannet ved UIOs musikkvitenskapelig institutt, hvor han leverte en praktisk/teoretisk mastergrad i filmmusikk-komposisjon. Tønder debuterte som komponist på forestillingen «Frank» på DNT i 2005 og har jobbet på teatre som DNT, Nationaltheatret, Blackbox, Hålogaland Teater, Radioteateret, foruten komponert musikk til flere norske filmer.

Spørsmål som kan danne utgangspunkt for diskusjon:

- Er det alltid dumt å følge strømmen?
- Hvilke regler synes du er nytteløse i dagens samfunn?
- Kan du komme på noen grupper som er utenfor samfunnet? Tror du samfunnsstruktur har noe å gjøre med at disse gruppene har vanskelig for å komme inn i samfunnet?
- Hvilke likhetstrekk ser du mellom tematikken i *Tro, håp og kjærlighet* og den seneste tids nyhetsbilde?
- Hvorfor heter stykket *Tro, håp og kjærlighet*?
- Les en anmeldelse av *Tro, håp og kjærlighet*. Diskuter om anmeldelser bør være mest for publikum eller for dem som har lagd forestillingen? Er det en artikkel som gir større innsikt i forestillingen, eller fungerer den bare som en reklame? Hva mener du anmeldelsen gjør?

Kilder:

www.snl.no

Scavenius, Alette: *Teaterleksikon*. Gyldendal, København: 2007

Brockett, Oscar G. *History of the Theatre*. Allyn and Bacon. USA: 2003

Schnitzler, Christian : *Der politische Horváth. Untersuchungen zu Leben und Werk*. Peter Lang, Frankfurt am Main 1990

Lehmann, Hans-Thies: *Postdramatisches Theater*. Frankfurt am Main: VdA: 1999.

Sceneeksempel

1. Scene

Skueplass: Kontoret i forretningen til IRENE PRANTL. IRENE PRANTL er en veldig

pratsom person, spesielt når det dreier seg om forretninger. I bakgrunnen står utstillingsdukker ikledd korsetter, hofteholdere, BHer og liknende - på rekke og rad, omtrent som hodene på Det Anatomiske Institutt.

2. Scene

ELISABETH kommer inn.

PRANTL

God dag, kom inn og la meg se - har du ordreboken med deg?

ELISABETH

Her ... (*Hun overlater ordreboken til PRANTL*)

PRANTL:

(Blar i boken) Hva? To par strømpebånd, en hofteholder og ett korsett, det er jo ikke noe i det hele tatt!

ELISABETH

Det er ingen spøk å være selger nå for tiden, det er stive smil og stengte dører overalt.

PRANTL

Spar meg for slike talemåter! Som selgerske er det din plikt å utvikle kundenes estetiske sans! Nå som hele folket trener, og man ser nakne kvinner overalt; det finnes jo ikke bedre reklame for vår bransje! Du skulle holde deg inne med mannekjønnet, jeg har ennå til gode å møte en mannsperson som ikke har sans for hofteholdere! Hvordan gikk det i Kaufbeuren da?

ELISABETH

I Kaufbeuren gikk det ikke i det hele tatt.

PRANTL

Gikk ikke i det hele tatt? I Kaufbeuren har det jo alltid gått helt fenomenalt!

ELISABETH

Men jeg har ikke vært i Kaufbeuren.

PRANTL

Og hvorfor ikke?

ELISABETH

Jeg ville nemlig spare tid, og derfor kjørte jeg i bil, i direkte luftlinje, - men så sviktet plutselig bensintilførselen, og jeg måtte overnatte på en låve i skogen.

PRANTL

(Oppfarende) I skogen?! Mener du at jeg skal betale deg for slikt? Jeg har gitt deg hundreogfemti mark i forskudd til anskaffelse av handelsbrev. Hvis du har tenkt å fortsette å spare tid ved hjelp av disse direkte luftlinjene dine, så kan vi jo vente til dommedag uten at du klarer å tjene inn pengene!

ELISABETH

Men det var jo et rent uhell, hvis noen har skyld i dette, så må det være de høyere makter.

PRANTL

Hvis også de ansatte begynner med de høyere makter, da gir jeg opp! Da setter jeg meg en kule for pannen! Blodforgiftning eller beinbrudd fordi man har ramlet av trikken, det kan jeg gå med på, men noe så luksuriøst som de høyere makter, det har jeg, Irene Prantl, aldri kunnet tillate meg!

ELISABETH:

Jeg kan i alle fall ikke noe for det.

3. Scene.

Preparanten kommer styrtende inn og går straks løs på ELISABETH. Han er helt ute av seg.

PREPARANTEN:

Der er du jo, din bedragerske! Din svindlerske! Faren din er jo slett ikke tollinspektør, han er forsikringsinspektør! Tror du jeg hadde anstrengt meg for å skaffe deg et levebrød, hvis jeg hadde visst at faren din ikke er tollinspektør som du påstår, men en simpel forsikringsinspektør ! Tror du det?

ELISABETH:

Men jeg har da aldri påstått ...

PREPARANTEN

Jo, det har du! Det har du påstått!

ELISABETH

Nei! Aldri!

PREPARANTEN

(Slår med spaserstokken mot PRANTLS skrivebord så forretningspapirene flager omkring, og brøler:) Tollinspektør! Tollinspektør!! Tollinspektør!!!

PRANTL

(Redder papirene sine og skriker) Hold opp! Hold opp!

Stillhet.

PREPARANTEN

(Bukker) Tilgi, at jeg kommer brasende inn på denne måten, men i forhold til en forsikringsinspektør er jo til og med en skarve overpreparant en kapasitet, og denne farlige personen har lokket og lurt meg til å gi fra meg mine dyrt oppsparte kontanter.

ELISABETH

(Avbryter ham) Det er slett ikke sant!

PRANTL

Stille!

PREPARATEN

Stille!

PRANTL

(Truer med pekefingeren) Hallo hallo! - Den som roper høyest har alltid urett!

PREPARANTEN:

(Roper høyest av alle) Urett! Ja, nettopp! !

Stillhet.

ELISABETH

Nå sier jeg ikke ett ord til.

PREPARANTEN

(Hatefullt) Nei, det gjør du vel ikke ...

PRANTL

(Til preparanten) Vær så god å ta plass!

PREPARANTEN

Takk *(Han setter seg)* Jeg er ellers et hjertegodt menneske, men jeg tåler ikke, holder rett og slett ikke ut, å bli løyet for.

ELISABETH

Jeg har ikke løyet.

PRANTL

Nå holder du munn-

PREPARANTEN

Ja, takk - jeg vil ha meg frabedt flere avbrytelser!

PRANTL

(Tilbyr PREPARANTEN en sigarett) Vær så god -

PREPARANTEN

Takk, hvis jeg må være så fri - (*Han tenner en sigarett, lener seg makelig tilbake i stolen og puster ut sigaretttrøyken med den største nytelse*) Hvor var vi, mine damer ... Jo, denne personen kommer altså hjem til min leilighet, og spiller hyklerisk på mine faderlige instinkter. Jeg viser henne mitt akvarium, låner henne en bok om Tibet og som om ikke det skulle være nok, så kjøper jeg et handelsbrev til henne - og så viser det seg at faren hennes slett ikke er tollinspektør! Jeg har nemlig gjort visse undersøkelser, for min egen sikkerhets skyld, ettersom mine omgivelser alltid synes å more seg over mitt bløte hjerte.

PRANTL:

Handelsbrev? Hva for et handelsbrev? Det har hun jo fått av meg.

PREPARANTEN:

Hva? Av deg også?!

PRANTL

Det er fast prosedyre i vår bedrift. Firmaet gir de ansatte forskudd til handelsbrev, slik at de får mulighet til å jobbe. Forskuddet forplikter de seg til å betale tilbake gjennom det de selger. Hundreogfemti mark.

PREPARANTEN:

(Ute av seg) Hundreogfemti mark?!

Stillhet.

PRANTL:

Dette er bedrageri.

ELISABETH:

(Farer plutselig opp) Jeg er ingen bedrager!

DOMMERENS BROR

Det er ikke det, det kommer an på. Er de faktiske omstendigheter i saken av en slik karakter at de etter loven kan defineres som bedrageri? Det er det, det kommer an på. Ellers ville jo hele vårt juridiske system gå til grunne.

PRANTL

Riktig.

DOMMERENS BROR

Men du har jo ikke kjøpt dette handelsbrevet for de pengene han ga deg, altså - ja, jeg kan allerede Dommen: " Du har mottatt penger under falske forutsetninger. Det er bedrageri i lovens forstand."

PREPARANTEN:

(Har sunket fortvilet sammen; klynkende) Jeg er jo bare en stakkars preparant som har gjort en god gjerning ...

ELISABETH

Du skal nok få pengene dine tilbake.

PREPARANTEN

Nei.

ELISABETH

Jo, hvert eneste øre.

PREPARANTEN

Når?

ELISABETH

Jeg skal nok jobbe inn pengene.

PRANTL

Hvordan skulle det gå til? (*Hun leser fra Elisabeths ordrebok*) To par strømpebånd, en hofteholder og ett korsett. Og de høyere makter ...

PREPARANTEN

(*Eksploderer*) " Høyere makter"! Gi meg øyeblikkelig pengene mine tilbake! Nå på stedet!

ELISABETH

Jeg har ingen penger akkurat nå.

PREPARENTEN

Gi meg penger!

PRANTL

Men du har jo fått handelsbrev av meg!

ELISABETH

Ja, det stemmer.

PREPARANTEN

Ja, og så?

ELISABETH

Men den herrens penger har jeg brukt til noe enda mer presserende.

PRANTL

Dette blir mer og mer interessant.

ELISABETH

Jeg har brukt pengene til å betale en bot.

PREPARANTEN

(Igjen ute av seg) Hva?! Du har allerede hatt noe med rettsvesenet å gjøre?! Du er altså tidligere straffet?! Jeg skal nok få deg sendt tilbake til tukthuset, det garanterer jeg deg! Jeg har vært ditt siste offer! *(Han styrter rasende ut.)*

4. Scene.

PRANTL

Storartet! Helt storartet!

DOMMERENS BROR

Hvis han avlegger ed på det med tollinspektøren og forsikringsinspektøren, ja, da blir du dømt.

PRANTL:

Tukthus.

DOMMERENS BROR

Langt i fra. Fengsel, ikke noe annet! Cirka fjorten dager.

ELISABETH

Nå kommer alle til å tenke på meg som en notorisk forbryter.

PRANTL

Tanker er tollfrie, særlig når man fortier at man er tidligere straffet.

ELISABETH

Jeg er ikke forpliktet til å informere deg om noe som helst.

PRANTL

Ta ikke den tonen til meg, takk! Dette er en skandale! En skammelig skandale! Du er naturligvis oppsagt med øyeblikkelig virkning - men du blir her til politiet kommer! (*Går.*)

5. Scene

DOMMERENS BROR

Ja, det angår jo egentlig ikke meg, men å være tidligere straffet, det er aldri bra.

ELISABETH

(*Ramser opp som en skolepike*) Jeg er tidligere straffet fordi jeg har arbeidet uten handelsbrev -av den grunn ble jeg ilagt en bot på hundreogfemti mark, som jeg skulle betale i rater. Men til slutt forfalt hele beløpet, og jeg hadde havnet i fengsel, hele min fremtid ville gått i vasken hvis det ikke var for preparantens penger.

DOMMERENS BROR

Nå skal du ikke begynne å nekte, og du må fremfor alt ikke prøve og late som du er klokere enn dommeren. Han er et godt menneske, men du må for all del ikke la prosessen trekke i langdrag med et unødvendig forsvar. Når min mor sitter hjemme og venter forgjeves med middagsmaten, og han ikke kommer seg av gårde fordi saken trekker ut, ja da er det slutt på hans tålmodighet og forståelse. - Og ærlig talt, de anklagede burde jo kunne forstå, at til syvende og sist er ikke en dommer mer enn et menneske.